

PHILEMOND LOOCKX (LEDEBERG 1869 - SINT-AMANDSBERG 1938)

Musicus

De naam van deze pianist, componist, dirigent, en pedagoog is zelfs voor kenners van de Vlaamse muziekgeschiedenis nauwelijks meer dan een vage notie. Nochtans is Loockx, die door tijdgenoten werd beschreven als een beminnelijk persoon, maar ook als een “al te nederigen toondichter”, geen figuur om zo maar uit de annalen te verwijderen. Tijdens zijn leven werden zijn capaciteiten weliswaar erkend, maar die “nederigheid” lijkt toch voor een stuk aan de basis te liggen van de huidige vergetelheid. Wanneer men zich echter verdiept in de nog voorhanden zijnde gegevens, maakt men kennis met een rijke en interessante kunstenaarsnatuur, wiens verdiensten in menig opzicht evenwaardig zijn aan die van bekende coryfeeën.

Loockx was één van de vruchten van ons Koninklijk Muziekconservatorium (nu, in “rationaliserende” tijden, een departement in de associatie Hogent). Deze pas afgestudeerde musici van einde 19e -/begin 20e eeuw hadden daar een solide muzikale bagage verworven, maar dienden vervolgens hun weg te zoeken in een maatschappij, die in ruil voor hun competenties bitter weinig bestaansmogelijkheden bood.

Ook Philemond Loockx, die te Ledeberg was geboren op 17 juni 1869, in een eenvoudig gezin – vader was mecanicien, en speelde wat piano –, moest na zijn studies allerlei betrekkingen en betrekkingentjes aannemen, om pas na zijn 49^e, als directeur van twee muziekscholen, zijn levenssituatie enigszins bestendig te zien. Gelukkig vond hij tussen de dagelijkse beslommingen in nog tijd om te componeren – minder weliswaar dan hem lief was. Lambrecht Lambrechts¹, die hem goed had gekend, schreef in 1925: *Het is, eilaas, het privaat onderwijs – en het huisonderwijs –, dat jaren lang de beste krachten van Loockx in beslag heeft genomen, zodat de vaardige man maar weinig tijd heeft kunnen besteden aan de compositie en het onderhouden van zijn klavier-virtuositeit. Dit feit is één der groote smarten uit zijn leven.*²

Die klaviervirtuositeit moet anders wel opmerkelijk zijn geweest. Verschillende getuigen noemen hem een van de knapste pianisten in Vlaanderen. Toch kwam hij blijkbaar te zelden met dit talent naar buiten.

Ongetwijfeld zette hij de eerste muzikale stappen onder supervisie van zijn vader. Op zijn 11^e ging hij naar de muziekschool van zijn geboorteplaats, Ledeberg, en kreeg daar les van Eduard Blaes³, de latere directeur van de

Philemond Looxk. 1869 - 1938.

instelling. De herinnering aan deze lessen is hij, naar eigen zeggen, zijn verdere leven steeds met grote dankbaarheid blijven koesteren. Dat de jongeman musicus zou worden stond toen waarschijnlijk al zo goed als vast, want het volgend jaar werd hij ingeschreven als leerling aan het Gents conservatorium. Hij doorliep er met glans de verplichte vakken en de verschillende jaren van de pianocursus.

In 1889 behaalt hij er, in de klas van Max Heynderickx⁴, een “premier prix” voor piano. Hetzelfde jaar nog biedt het conservatorium hem de plaats aan van “moniteur” voor piano (d.w.z. leraar in de voorbereidende graden), een functie die hij gedurende 5 jaar uitoefent.

Ondertussen studeert hij verder, de vakken harmonie en contrapunt bij directeur Adolphe Samuel⁵ (eerste prijzen in 1891 resp. 1892 - samen met Ernest Brengier⁶). Emiel Hullebroeck, rond 1896 een van Samuels laatste leerlingen, schrijft over diens onderwijs: ... *Wanneer men aanleg heeft en in de klauwen is geweest van een streng en ervaren meester als den ouden Samuel, dan weet men wel enigszins wat componeren is. Vraag het maar aan Loockx, Brengier, Van der Meulen, Roels, Moeremans en zooveel anderen, die vóór ons het voorrecht mochten hebben die ongeëvenaarde lessen bij te wonen.*⁷

In februari 1894 treedt Loockx in het huwelijk, met Rachel Matton, en probeert hij te Ledeberg onder andere de kost te verdienen met huisonderwijs, enkele uurtjes lesopdracht in de muziekschool en als dirigent van het koor *De Eendracht* en de koren van de *Bond der Oud-leerlingen der Gemeentescholen*. Vanaf 1898 verwerft hij enkele betrekkingen in Aalst (waar hij met vrouw en dochter ook enkele jaren gaat wonen): leraar voor piano en solfège aan de muziekschool, pianoleraar in het Jezuïetencollege, dirigent van het koor van de maatschappij Sinte-Cecilia, nadien van het koor en het orkest van de plaatselijke Rederijkerskamer *De Catharinisten*.

Na de oorlog, in 1918, wordt hij de eerste directeur van de muziekschool van Gentbrugge – sommige bronnen noemen hem de stichter van die school – en

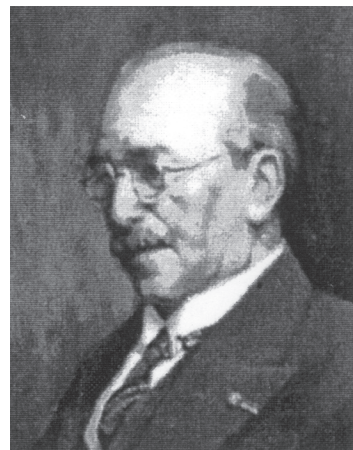
vanaf 1920, parallel hiermee, directeur van de muziekschool van Aalst. Vermeldenswaard is ook een korte verbintenis met het prestigieuze Gentse zanggenootschap *De Melomanen*⁸. In 1908, het jaar dat hij er zijn diensten aanbiedt als repetitor, organiseert de maatschappij, met medewerking van vocale en instrumentale solisten, een concert, gewijd aan zijn muziek. In 1909 wordt hij 1e dirigent (als opvolger van Frans Uyttenhove⁹), maar biedt een maand later zijn ontslag aan. Na hem kwam Lieven Duvosel¹⁰, zijn oud-leerling, die al in 1903-1904 voor dit koor had gestaan. In het voordeel van Loockx kunnen we aanvoeren dat onenigheden tussen bestuur en dirigenten bij *De Melomanen* een regelmatig terugkerend euvel scheen te zijn.

Een concert met eigen muziek, zoals bij *De Melomanen* in 1908, was gelukkig niet het enige eerbetoon dat hem bij leven te beurt viel. Met name de stad Aalst liet zich wat dit betreft allerminst onbetuigd. Daar organiseerden in 1910 *De Catharinisten* ter ere van hun dirigent een memorabele avond, met een uitgebreid programma uit zijn oeuvre. De plaatselijke pers sprak van een groot succes en bejubelde uitbundig componist en uitvoerders, die speciaal voor die gelegenheid in Brussel en Gent waren geëngageerd.

Tijdens de periode van zijn directeurschap deed Loockx wat veel collega's ook in andere muziekscholen deden: met leraars en leerlingen een programma inoefenen, dat op een passende gelegenheid, een plechtige prijsuitreiking bijvoorbeeld, onder zijn leiding werd uitgevoerd. Dit bood hem de gelegenheid, af en toe ook eigen werk te programmeren – in Gentbrugge bijvoorbeeld t.g.v. het tienjarig bestaan van zijn school.

Nog een heel bijzonder concert vond plaats in 1935, weer te Aalst. Daar maakte de nieuwe directeur van de muziekschool, Gaston Feremans¹¹, zijn entree met de opvoering van een eigen oratorium, *Johannes de Doper*. Tactvol liet Feremans dit werk voorafgaan door een eerste concertgedeelte, dat uit een heel gevarieerde keuze bestond van muziek van zijn voorganger, Loockx. Naast liederen prijkten ook een strijkkwartet, een trio (viool, cello en piano) en pianowerken op het programma¹². Op 20 september 1938, enkele jaren na zijn pensionering, is Philemond Loockx overleden te Sint-Amandsberg.

Aan succes als componist heeft het hem eigenlijk niet echt ontbroken, want verschillende van zijn liederen werden bekroond in compositiewedstrijden.

Wat zijn oeuvre betreft: aan de hand van allerlei bronnen komen we aan een onvolledige, maar toch vrij aanzienlijke lijst van meer dan 70 titels: pianowerken, liederen voor 1 of meer stemmen met piano en soms andere instrumenten, kamermuziek, koormuziek en cantates. Daarnaast schreef hij het theoretische werk: *Grondbeginselen der Toonkunst*.

Bij een dergelijk onderzoek naar een componist is het vanzelfsprekend op de eerste plaats zijn muziek die ons interesseert. Bij Loockx is dit spijtig genoeg een probleem. Van die zeven dozijn titels konden tot nu toe slechts zeven liederen en een pianostukje (!)¹³ worden teruggevonden - de melodie van twee schoolliedjes (aangetroffen in een normaalschoolschriftje) buiten beschouwing gelaten. Onwetendheid en onverschilligheid hebben hier, zoals elders, hun tol geëist. Alle manuscripten blijken verdwenen, ook die van stukken die door vakgenoten in zijn tijd hoog werden aangeslagen. Eén van de zeven teruggevonden liederen is een “kunstlied”, de andere passen meer in het genre “volkslied”. Deze laatste term treft men vaak aan in publicaties van Vlaams-nationalistische inspiratie. Men bedoelde er niet alleen de oude overgeleverde liederenschat mee (of wat daar in sommige gevallen voor doorging), maar ook een in Vlaanderen frequent beoefende vorm van eenvoudig geconcipieerde liederen, op dito Nederlandse teksten, bedoeld om door “het volk”, de gemiddelde mens, gemaakt en gezongen te kunnen worden. In een geest van volksverheffing en -opvoeding hanteerden dichter én componist hierbij bewust ethische en artistieke normen. Zoals veel andere componisten, die, net zoals hem, niet per se banden hadden met Vlaams-nationalistische groeperingen, schreef ook Loockx regelmatig dergelijke liedjes. Sommige ervan blijken bedoeld voor schoolgebruik, andere vertonen een uitgesproken stichtelijke inslag, terwijl nog andere dichter staan bij het kunstlied.

Bij elk van de zeven liederen valt meteen een uiterst verzorgde factuur op, die nochtans overal fris en spontaan blijft. Ook enkele meer gedurfd tonale uitwijkingen (in wezen vreemd aan “volksliederen”) doen niet gekunsteld aan. Delicate finesse, fijngevoeligheid en raffinement – niet het minst in de pianopartij – kan men gerust zijn waarmerk noemen. Het is een esthetiek die de traditionele wegen bewandelt, maar waarbinnen zijn eigen, weliswaar discrete, stempel onmiskenbaar is.

Toch stellen we bij de “volksliederen” een wat merkwaardig fenomeen vast: de vernoemde kwaliteiten hebben een schaduwzijde. Nemen we bijvoorbeeld *In 't Patersvat* (bekroond en uitgegeven te Antwerpen), naar tekst een studentikoos drinkliedje. Loockx' muziek hierop vertolkt weliswaar perfect die sfeer, maar is eigenlijk te “goed” voor een volkslied: de rol van de piano is er te essentieel, het lied is veeleisend voor de uitvoerder – het lijdt aan tweelachtheid: in aanleg is het een volksliedje, in uitwerking (te veel) een

kunstlied. Een ander voorbeeld: het stichtelijke liedje *Kruisjes*. Een kleinood, maar, ondanks de sobere zeggings, of juist daardoor, is het muziek die staat of valt met een goede uitvoering, een uitvoering die naar mijn aanvoelen alleen kan worden verzekerd door een uitstekend(e) liedzanger(es).

Met betrekking tot de teksten, komt dit “euvel” nog meer tot uiting. Zowel de bedoelde volksliederen als het enige kunstlied van de zeven (“*Communio*”) zijn toonzettingen op ronduit zwakke teksten, of, in een drietal gevallen, van goed gemaakte, maar weinig geïnspireerde verzen. Niet zo bij de succesliederen van, bijvoorbeeld, Emiel Hullebroeck¹⁴, zijn jongere collega. Liedjes zoals *Tineke van Heule*, *De Gilde viert*, *Moederken alleen*, *De Blauwvoet* e.a. bleven generaties lang geliefd. Het waren ook echte melodische vondsten, maar de getoonzette teksten hadden zelf al heel wat om te beklijven! Bovendien was het zo dat Hullebroeck bijna niets anders dan liederen heeft gecomponeerd, wel 450 - waarvan er ook maar een tien à vijftien langdurig succes kenden.

Het pleit alleszins sterk voor Loockx’ kunstenaarschap hoe fijn hij zelfs de meest onbetekenende verzen van muziek voorzag. In de vanzelfsprekende distinctie van zijn uitwerkingen is hij doorgaans Hullebroecks meerdere.

En wat te zeggen over het teruggevonden pianowerkje? Kan dit, vrij van tekstbeperkingen, en geschreven voor het eigen instrument dat hij zo virtuoos bespeelde, een ander licht werpen op zijn kunst? Helaas niet. *Joyeux refrain* is niet meer dan een speelstukje, opgedragen aan een leerlinge, keurig geschreven, maar niet de moeite waard om er stil bij te staan. Wel is het een van de betere specimen van verstrooiingsmuziek voor juffrouwen uit burgerijgezinnen – een traditie uit de 19^e eeuw.

Veel wijst er op dat deze enkele composities niet het summum van zijn kunnen vertegenwoordigen. We mogen alleen hopen dat ooit ergens nog een manuscript of kopie opduikt van werken zoals *Aan zee* (alias *Verbeidend*) of *De Macht van het Lied*.

Lambrecht Lambrechts hebben we eerder geciteerd, omdat zijn getuigenis grondig, en deskundig onderbouwd is. Om het gemis aan partituren enigszins te compenseren doen we dit een tweede keer, aan de hand van enkele passages uit het *Muziek-Warande*-nummer van mei 1925. In die aflevering is het hoofdartikel aan Loockx gewijd¹⁵. Lambrechts prijst zijn verwezenlijkingen als directeur, en verzekert dat hij door zijn collega’s, die steeds talrijk aanwezig zijn als hij eens een pianoconcert geeft, hoog wordt geacht. Zijn oordeel over de composities put hij, bij gebrek aan uitgaven, vooral uit persoonlijke herinneringen. Zo kunnen de klavierwerken die hij ooit hoorde hem niet honderd procent voldoen; hij vindt ze, *met hun vaak duizelingwekkende tempo’s*, nogal *virtuozerig*, misschien vooral *voor eigen gebruik geschreven*, het best

geschikt als bisnummers. Op de liederen en koorwerken daarentegen gaat hij uitgebreid in. *Moeilijk kan ik begrijpen, schrijft hij, hoe een lied gelijk “Aan Zee” (“Verbeidend”) nog niet door den druk geopenbaard werd, en niet naast de allerbeste producten van het kunstlied in onze gewesten wordt gesteld. [...] Hier staan we wellicht vóór het hoogste wat Loockx tot nog toe bereikt heeft. Die compositie is gloedvol, schilderachtig, rijk aan afwisseling en melodie, bijwijlen machtig en groots.*

De kindercantate “*De Macht van het Lied*” zou volgens hem eens een publieke uitvoering in het kunstminnende Antwerpen moeten beleven: *mogelijks zou zij in éénen adem genoemd worden met die van Keurvels en Mortelmans, Wambach, Gilson en De Boeck. Algemeen ervaart hij Loockx’ muziek als beschaafd, vriendelijk en, ofschoon eenvoudig, toch altijd voornaam. Verder bezit de componist een kerngezond en levensvrolijk temperament, [...] blijkt hij uit te gaan van de klassieken en Benoit, en laat [...] zich zeer gaarne verteederen door de poëzie van het kind en den haard, den Vlaamschen man en de overschoone Vlaamsche natuur.*

Woorden met een zwaar tijdsstempel – natuurlijk – maar ook woorden die, naar mijn gevoel, en door andere bronnen bevestigd, voldoende illustreren dat het verlies van werken als *Aan Zee* of *De Macht van het Lied* echt wel te betreuren valt.

Uitgaande van wat we voor ons hebben aan composities en diverse getuigenissen kan men over Loockx’ muziek besluiten dat ze uitblonk door vakkunde, voornaamheid en fijngevoelig inlevingsvermogen, maar dat deze kwaliteiten, zeker bij vocaal werk (mede door de tekstkeuzes), vaak ontoereikend waren om de tijdgebondenheid ervan te overstijgen. Over zijn kamermuziek kunnen we ons, bij gebrek aan partituren, helaas geen oordeel vormen.

Uit het vorige bleek ook al dat modernisme bij hem wellicht afwezig bleef. De Vlaams- nationalistische geest, die tijdens het interbellum het cultuurleven heel sterk doordrong, wortelde trouwens fundamenteel in 19e-eeuwse romantiek. Het genre “volkslied”, bijvoorbeeld, was een soort idealiserende romantische miniatuurkunst.

De schaarse uitgaven van zijn muziek, de onuitgebouwde virtuozen carrière, de bescheiden natuur van deze man, het zijn allemaal elementen waardoor de herinnering aan hem snel ging tanen. Bij het predikaat “bescheiden” graag nog een zijdelingse slotgedachte. Het levenslot van een mens is weliswaar uit zo oneindig veel draden geweven dat het zoeken naar “oorzaken”, waarom iets zus of zo gelopen is, meestal louter speculatief blijft. Toch vraag ik me wel eens af - zonder op die vraag ooit een pertinent antwoord te moeten verwachten – in hoeverre zijn opleiding die wellicht te grote bescheidenheid niet in de hand heeft gewerkt. Onderwijs was in Loockx’ tijd conservatief én auto-

ritair, en de studenten van het Gentse conservatorium konden daar bepaald over meespreken, zelfs nog na W.O. II (“We gingen der binnen ois we nog niets kosten, en we kwamen der buiten ois w’ iets kosten”). Let wel, de kwaliteit van de Gentse conservatoriumscholing stond boven elke twijfel verheven, getuige de rij grote namen die “der buiten” kwamen. De vraag is alleen of dit starre regime als neveneffect geen extremen creëerde, zoals: in het ene geval het type leerling die zelf uitgroeit tot een autoritaire persoonlijkheid, in het andere geval het type dat zich de rest van zijn leven nederig en onopvallend opstelt?

Ook al hadden wij misschien gewenst dat de creatieve vermogens van Philemond Loockx meer in de openbaarheid waren getreden, vast staat dat de man op velerlei manieren een vormende rol heeft gespeeld: als leraar, als dirigent, door zijn pianospel, en door zijn muziek zelf. Liedereren, geschikt voor het onderwijs, bijvoorbeeld, waren in zijn tijd zeldzaam. Hij heeft in die toenmalige leemte ruim voorzien.

Guido De Bruyker

NB Marc Loockx, achterneef van de componist, wist, ondanks de relatieve schaarste aan archivalia, een indrukwekkende hoeveelheid bronnenmateriaal te verzamelen, waarvoor veel dank. Het was op zijn vraag dat deze bijdrage tot stand kwam.

Noten

¹ *Lambrecht Lambrechts* (Hoeselt 1865-Gent 1932). Dichter, leraar en muziekrecensent. Redigeerde met E. Hullebroeck het tijdschrift *Muziek-Warande*. Tal van componisten, Loockx incl., toonzetten lied- en cantateteksten van Lambrechts.

² *Muziek-Warande*, vierde jaargang, nr.5, blz. 98

³ *E. Blaes* (Gent 1846-1909): componist, dirigent, fagottist, pianist. Zijn liederen, maar ook zijn begeesterend onderwijs werden geprezen door E. Hullebroeck. Cf. Gh.T. 1979/5/280.

⁴ *Maximilien Heynderickx* (Gent 1824-1893). Destijds internationaal befaamd leraar voor piano aan het Gentse conservatorium.

⁵ *Adolphe Samuel* (Luik 1824-Gent 1898). Componist en pedagoog. Studeerde o.a. bij Fétis en Mendelssohn.

Directeur van het Gentse conservatorium. Cf. Gh.T. 2004/6/376.

⁶ *Ernest Brengier* (St-Eloois-Vijve 1873-Gent 1940). Componist. Meest bekend door zijn Wagneriaanse opera *Gudrun*.

⁷ *Muziek-Warande*, vierde jaargang, nr. 8, blz. 171.

⁸ *Société Royale « Les Mélomanes »* (1838-). Een van de meest gereputeerde Belgische koor-

verenigingen, met een indrukwekkende staat van dienst. Zong alle grote koormuziek, voerde werken uit van kandidaat-componisten voor de Prijs van Rome, richtte allerhande concerten en wedstrijden in, enz. Cf. Gh.T. 1973/11/218 e.a.

- ⁹ *Frans Uyttenhove* (Gent 1874-1923). Componist, organist, dirigent. Bekend om zijn opera *Marieke van Nijmegen* en zijn lied *Moederken alleen*. Stichter van de Winterconcerten. Cf. Gh.T. 1991/6/363.
- ¹⁰ *Lieven Duvozel* (Gent 1877-1956). Componist en dirigent. Bekend om zijn symfonische gedichten *Leie-cyclus*. Cf. Gh.T. 1999/4/233.
- ¹¹ *Gaston Feremans* (Mechelen 1907-Berchem 1964). Componist, dirigent, organist. Leerling van o.a. J. Van Nuffel aan het Lemmensinstituut te Mechelen. Bekendste werken: oratorium *Het bronzen hart*, lied *Gebed voor het Vaderland*.
- ¹² Medewerkers waren (de jonge) Georges Maes en Roger Verheest (violen), Urbain Van Jole (altviool), Theo Lonque (cello), Armand Lonque, Robrecht Van Der Spurt en Philemond Looockx zelf (piano), benevens de bariton C. Maylander.
- ¹³ *Joyeux Refrain - blquette pour piano* (Uitg. Cnudde, Gent). Lieder: *In 't Patersvat – drinklied* (t. L. Lambrechts; uitg. De Ring, Berchem 1922), *Klein Moederke* (wiegelied; t.: R. De Clercq; uitg. Cnudde, Gent), *Het buigen moe!*, *De Muldersknecht* (beide in “De Vlaamsche Zanger resp. dl. 4 & 5; t.: L.Lambrechts), *Jantje de koeier*, *Mijn Paard*, *Kruisjes* (in “Het Vlaamsche Lied” DF 1933; t.: Fr. Hofman), *Communio* (t.: Fr. Hofman; uitg.: Les Editions Modernes, Brussel).
- ¹⁴ *E. Hullebroeck* (Gentbrugge 1878-Liedekerke 1965). Componist, pedagoog, dirigent. IJveraar voor Vlaamse ontvoogding via cultuur. Stichter van auteursrechtenvereniging N.A.V.E.A. (later S.A.B.A.M.). Cf. Gh.T. 1991/4/245.
- ¹⁵ *Muziek-Warande*, vierde jaargang, nr.5, blz. 97-101.
-